

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОНЯТЬ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДОЗНАВСТВА У V КЛ.

Скиба М.М.

Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова

Основною структурною одиницею екологічних знань є екологічні поняття. Проблема формування екологічних понять неодноразово розглядалась в методичній літературі, зокрема відомими російськими педагогами М.М.Верзіліним, І.Д.Зверєвим, І.М.Пономарьовою, І.Т.Суравегіною та українськими Н.В.Вадзюк, Л.Г.Козетовою, Є.О.Неведомською, О.А.Цуруль і ін.

На думку І.М.Пономарьової, формування і розвиток екологічних понять – це процес, основою якого є рух знання шляхом розкриття змісту поняття в плані ”накопичення опорних знань – визначення і закріплення понять – подальший розвиток понять в їх системі“ на базі навчального матеріалу шкільного предмета, у даному випадку “Природознавство” [1].

Екологічні поняття розглядаються як засіб природоохоронної освіти, формування екологічної культури, екологічного світорозуміння, вироблення вмінь природоохоронної діяльності у зв’язку з екологічними проблемами. Екологічні поняття є загальнобіологічними, оскільки відображають явища, які властиві всьому органічному світові.

У процесі вивчення природознавства у V класі знайшли своє відображення екологічні поняття що належать до таких рядів:

- поняття про середовища існування живих організмів та екологічні фактори – природне середовище, навколишній світ, довкілля, середовища існування живих організмів (водне, наземно-повітряне, ґрунт, живі організми), умови існування живих організмів;
- поняття екології організмів – пристосування організмів до зміни навколишнього середовища та до перенесення несприятливих умов існування, екологічні групи організмів (світлолюбиві та тіневитривалі, теплолюбиві і холодостійкі рослини);

- біогеоценологічні та екосистемні поняття – колообіг води в природі, штучні угруповання;
- поняття соціальної екології або взаємозв'язків суспільства і природи – вплив людини на середовище існування, раціональне використання корисних копалин, охорона води, повітря, ґрунту, зміни рельєфу під впливом господарської діяльності людини, Червона книга України, терикони, рекультивація земель, залежність здоров'я людини від стану навколишнього середовища.

Проаналізувавши програму та підручники з природознавства для V кл. можемо стверджувати, що формування в учнів екологічних понять розпочинається вже зі вступу. Доцільним є ознайомлення школярів з поняттями “природне середовище”, “навколишній світ”, “довкілля”, “взаємозв'язок людини і природи”, їх співвідношенням та семантикою термінів [2].

Значні можливості для ознайомлення учнів з екологічними поняттями відкриває тема “Світ явищ, у якому живе людина”. Так, формуючи поняття про теплові явища в природі, програмою передбачено ознайомлення з пристосуванням живих організмів до зміни температури. Вивчаючи даний матеріал, можна навести приклади, як переносять холодну пору року однорічні та багаторічні рослини, які пристосування є у тварин для перенесення холоду. Доречним буде використання бесіди та демонстрування відповідного ілюстративного матеріалу, а також використання власного життєвого досвіду школярів. Вивчаючи поняття «світло та світлові явища», можна ознайомити школярів із впливом світла на рослини, зокрема з такими поняттями як світлолюбиві та тіневитривалі рослини. Слід звернути увагу на пристосування у тварин до зміни навколишнього середовища. При цьому для п'ятикласників цікавим буде використання загадок, прислів'їв, прикмет, віршів, ребусів, кросвордів.

П'ятикласникам також доцільно розкрити поняття “теплолюбиві” та “холодостійкі рослини”. Для формування цих понять можна застосувати такі методи і прийоми роботи: спостереження, запис термінів на дошці і в зошиті

під час пояснення нового матеріалу, з'ясування значення термінів (наприклад, світлолюбиві”, “тіневитривалі”, “теплолюбиві”, холодостійкі”, оскільки значення цих термінів співпадає із змістом понять, які вони позначають). Програмою передбачено також виконання практичної роботи “Вивчення впливу світла на рослини”. Ознайомлення школярів з колообігом води здійснюється на основі знань школярів про три стани води та можливість перетворення її з одного агрегатного стану в інший.

Під час вивчення теми “Умови життя на планеті Земля” учнів варто ознайомити із основними середовищами існування живих організмів, навести приклади пристосувань у рослин і тварин до цих середовищ. Доцільним, на наш погляд, є використання таблиць, ілюстрацій із зображенням рослин і тварин, що зростають в посушливих і надмірно зволжених територіях, а також в помірному та холодному поясі.

П’ятикласникам важливо наголосити на необхідності охорони води, повітря, а також на раціональному використанні корисних копалин. Формуванню цих понять сприятимуть завдання підготувати повідомлення про штучні угруповання, про вплив людини на природу (позитивний і негативний), Червону книгу України.

Під час проведення уроку з теми “Зміни рельєфу” учнів доцільно ознайомити також із впливом господарської людини на зміни рельєфу, зокрема із поняттями “терикони”, “рекультивация земель”. Для кращого розуміння понять слід використати ілюстративний матеріал, фрагменти відеофільмів, які б зображували ці процеси. Формування екологічних понять слід здійснювати на різних етапах уроку.

Література

1. Пономарева И.Н. Экологическое образование в российской школе: История. Теория. Практика / И.Н.Пономарева, В.П. Соломин. – Санкт-Петербург: Изд-во РГПУ им. Герцена, 2005. – 273 с.
2. Природознавство 5-6 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – Київ-Ірпінь: Перун, 2005. – 22 с.